

A KOMMUNIKÁCIÓ- ÉS MÉDIAPOLITIKA A GYERMEKI JOGOK VÉDELMÉNEK TÜKRÉBEN

dr. Ondreák Anita Mária

Jogi előadó, Médiaszolgáltatás Támogató- és Vagyonkezelő Alap (MTVA)

A szerző elérhetősége: aondreak@gmail.com

DOI: [10.47272/KIKPhD.2024.1.3](https://doi.org/10.47272/KIKPhD.2024.1.3)

ÖSSZEFOGLALÓ

„A jelemvalólét a maga mindenkori létmódján – következőképpen a bozzátartozó létmegerítéssel együtt – egy átöröklött jelemvalóléértelmezésbe nőtt bele, és abban nőtt fel. Mindenekelőtt ebből érti meg magát, és bizonyos körben állandóan. Ez a megértés tárja fel és szabályozza léte lehetőségeit. Tulajdon múltja – és ez mindig saját generációjának múltját jelenti – nem a nyomában jár, hanem mindig előtte.”¹ A kommunikációs forradalom nyomában járó technológiai változások átformálták a társadalmat. A különböző generációk digitális kultúrához való viszonyukat tekintve jelentősen különböznek egymástól. A '40-es, '50-es évek szülöttei a Baby-boom generáció – az elveszett nemzedék, – akik nem nagyon értenek az okoseszközökhöz, gyermekként a televízió gyakorolt nagy hatást rájuk. Az 1960-as, 1970-es években született korosztály képviseli az X generációt, mely a digitális világban csak bevándorlóként van jelen. A '80-as, '90-es évek gyermeki az Y generáció tagjai, akik a modern technológiával együtt nőttek fel, az igazi „digitális bennszülöttek” első generációját képviselik. Míg a 2000-es években született Z generációs gyermekek az előbbi generáció 2.0 változatai, akik már beleszülettek az internet világába.² A most fiatal felnőtt Z- és Alfa generáció³ (Alfák) – 2010 után született gyermekek, akik beleszülettek az okoseszközök világába – könnyen és gyorsan igazodnak el a digitális kultúra világában, melyet az interaktivitás, interkonnektivitás, multitasking, valamint az azonnaliság határoz meg. Világunk az elmúlt években jelentősen felgyorsult és a felnőttekhez hasonlóan a gyermekek is e felgyorsult világ felgyorsult életét élik, melyet az elektronikus eszközök (televízió, okostelefon, laptop, notebook stb.) nem csak kiszolgálják, hanem maguk is gerjesztenek. Az okoseszközök terjedésével arányosan nőtt a kiskorúak médiafogyasztása is. A gyermekek mentális és pszichés éretlenségükből adódóan azonban sokszor nem képesek megfelelően értelmezni, kezelni az őket körülvevő „valóságot”. Zavartalan szellemi-, erkölcsi-, fizikai fejlődésük érdekében rendkívül indokolt az azt biztosító feltételek, normatív keretek megteremtése mellett a digitális világ generálta újfajta kihívásokhoz idomuló, alternatív szabályrendszerek kidolgozása. Az újfajta szabályzók mellett egyre nagyobb hangsúly tevődik a

¹ Martin Heidegger: *Lét és idő*. Gondolat, Budapest, 1989, 111–112.o.

² Komár Zita: Re-, de- és intergeneráció A kommunikáció, innováció és cooltúra vizsgálata hagyományos és rendhagyó modorban. *Kortárs* 62(4), 2018. 80-90. o.

³ Pálkás-Purgel Zsuzsa: *Alfa generáció – a „digitális bébik” kora* <https://folyoiratok.oh.gov.hu/ui-koznevelas/alfa-generacio-a-digitalis-bebik-kora> (2024.04.30.)

médiatudatos jelenlét fontosságára, az azt növelő edukáció szerepére. Hiszem, hogy a gyermekek tudatos internethasználata – mely a digitális kultúrához való hozzáférés csatornája, – vitathatatlanul egy rendkívül fontos és összetett képesség, melynek elsajátítása révén a felnövekvő generáció képessé válik a digitális világ nyújtotta lehetőségek értékteremtő módon történő biztonságos kiaknázására, javítva az egyéni versenyképességet a napjainkra jelentős mértékben felgyorsult információs társadalomban.

KULCSSZAVAK

gyermeki jogok védelme, kommunikáció- és médiapolitika, szólásszabadság, adatvédelem

I. Bevezetés

A gyermekek egészséges fejlődésének biztosítása elsősorban a család, valamint annak a társadalomnak és nem utolsó sorban annak az államnak a feladata, amelyben felnőnek. Életkori sajátosságukból adódóan hiányos élettapasztalatokkal rendelkeznek, amely növeli kiszolgáltatottságukat, sebezhetőségüket a külvilágból érkező pszichés ingerekkel, mentális behatásokkal szemben. A gyermekek esetében nem csak az őket ért hirtelen, durva, agresszív testi- vagy lelki hatás okozhat traumát, hanem az erőszak megtestesülése vagy az erőszak elszenvedésének látványa is, mivel életkori sajátosságából adódóan a gyermeki elme, egy bizonyos életkor betöltéséig nem képes különbséget tenni a képernyőn látott, illetve a virtuális térben megtapasztalt „*valóság*” és a „*való világ*” történései között. A médiában megjelenő feldolgozatlanul maradó, meg nem értett tartalom (pl. szexualitás, pornográfia, erőszak, bántalmazás, agresszió stb.) valamint a virtuális tér, a közösségi média felületek által közölt – éppen a rájuk zúduló információmennyiség okozta, – tartós stressz is károsan befolyásolhatja mind a testi, mind pedig a lelki egészségüket. A gyermekek, mentális és pszichés éretlenségükkel adódóan nem képesek megfelelően értelmezni, kezelni az őket körülvevő „*valóságot*”, zavartalan szellemi-, erkölcsi-, fizikai fejlődésük biztosítása érdekében rendkívül indokolt az azt biztosító feltételek, normatív keretek megteremtése. Mindebből természetesen magától értetődő módon következik az is, hogy a védelmük érdekében hozott – a kiskorúak érdekeit szem előtt tartó és azt biztosítani igyekvő, – jogszabályok címzettjei elsősorban nem a gyermekek, hanem a védelmüket ellátó, az őket körülvevő felnőttek.⁴ A világjárvány okozta – az oktatás területén is igen jól érzékelhető, – változások megnövelték a gyermekek online térben való tartózkodásának idejét, mely már a pandémiát megelőzően is igen magas volt, hiszen gyermekeink nem csupán passzív befogadóként voltak és vannak jelen az online térben, hanem mintegy második „*valóságban*” a virtuális tér szabta keretek között élik életüket. A gyermekek virtuális

⁴ Koltay András - Lapsánszky András: *Nagykommentár a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2024. (Hatály: 2023.1.1.-) 1./Mttv. 9.§-ához: A kiskorúak védelmére vonatkozó szabályozás célja, indoka

térben eltöltött ideje a világvárvány okozta kényszerű otthon tartózkodás ideje alatt – korcsoport szerinti felbontásban, – a 7-10 évesek esetében nagyjából 2-4 órát; 11-14 éveseknél 3-5 órát; míg 15-18 éveseknél 4-7 órát jelentett naponta, amely a pandémia lecsengését követően csak kissé csökkent, mivel a velük szemben támasztott tanulmányi követelményeik teljesítése és a közösségi élet social media felületeken történő részbeni kiteljesedése miatt, továbbra is a virtuális tér nyújtotta keretek közé vannak terelve gyermekeink. Az online térben töltött idő tekintetében a szakmailag támogatható, még tolerálható időkorlát, illetőleg az azt meghaladó, kerülendő időtartam, természetesen jelentős mértékben függ a gyermekek életkorától, személyiségétől, a környezeti adottságaiktól, de legfőképpen attól, hogy mire használják okoseszközeiket. Élettanilag igazolt tény, hogy az agyi vérellátás megfelelő működéséhez egy fiatal szervezet számára legalább egy óra aktív fizikai tevékenység szükséges naponta. Ha figyelembe vesszük gyermekeink online térben (pl. online multiplayer, Discord, BeReal, Instagram, Facebook, Snapchat, TikTok alkalmazásokkal) töltött idejét, melyhez hozzáadódik az iskolában eltöltött és a délutáni tanulásra fordított idő, valamint a tévénézés időtartama, joggal merül föl bennünk a kérdés van-e olyan időszak a gyermekeink napi elfoglaltságai között, mely ténylegesen szolgálja jóllétüket, mentális- és testi egészségüket és vajon kellő mennyiségű és minőségű időt fordítunk-e az őket ért ingerek kognitív feldolgozásának megsegítésére.

A problémát tovább mélyíti a Fear off Missing out-hatás (FOMO-hatás), azaz a lemaradástól való félelem, ahogyan Andrew Przybylski brit pszichológus, a téma legelső kutatója fogalmaz. Roy F. Baumeister és Mark R. Leary pszichológusok „*valahova tartozás*” elmélete szerint az emberek alapvető szükségleteként jelentkezik, a támogató és pozitív emberi kapcsolatok kialakítása iránti vágy, melyek köztudottan kihatnak a szubjektív jóllétünkre is, mivel pszichológiai értelemben a valahova tartozás iránti vágyunk kielégítése ugyanolyan szükséglet, mint maga az éhség-, vagy a szomjúság oltása. Ugyanakkor a kamaszok körében, akik még keresik önmagukat és helyüket a társadalomban, a világban, ez sokkal fokozottabban jelentkezik, mint egy élete derekán lévő felnőtt esetében, aki jó esetben már kiépített kapcsolatrendszerrel, támogató, biztos családi háttérrel rendelkezik. A kirekesztettség érzése növeli a szervezet kortizol szintjét, blokkolja az immunrendszer működését, így fogékonyabbá teszi őket a betegségekre. A FOMO-hatás generálta kirekesztettség élmény az online világban, ahol gyermekeink idejük jelentős részét töltik halmozottan jelentkezik, ezért a fiatalok állandó kényszert éreznek, hogy visszatérjenek a közösségi média felületekre. Ugyanakkor a kortársaik által megosztott tartalmak láttán éppen ez a „*valahova tartozás*” iránti vágyuk sérül, mert folyamatosan azt élik meg, hogy kimaradtak valamiből, lemaradtak valami lényeges dologról, amiben kortársaiknak részük volt, amíg ők

nem voltak jelen az online térben. A FOMO tehát a kirekesztettség élményét növeli a gyermekeinkben.⁵

A világ a pandémia óta jelentősen felgyorsult és a felnőttekhez hasonlóan a gyermekek is e felgyorsult világ felgyorsult életét élik nap mint nap, amelyet az elektronikus eszközök (televízió, okostelefon, laptop, notebook stb.) nem csak kiszolgálják, hanem maguk is gerjesztenek. Az „*információ korát*” éljük és a tény, hogy mindennemű információhoz szinte azonnal hozzáférhetünk valójában egyenlő azzal, hogy tudatosítjuk magunkban mi az, amiről meghozott döntéseinknek köszönhetően éppen lemondunk. Ez a nagyfokú disszonancia tovább növeli a kirekesztettség élményét miközben e kitágult világban az információk majdhogynem mindennemű szűrő nélkül juthatnak el gyermekeinkhez, hiszen a meglévők könnyen megkerülhetők. Megfigyelhető, hogy az elmúlt években, – melyet nem csak a vilájárvány okozta kényszerűség, a „*világ*” online térbe kényszerítése idézett elő, hanem maga az igen gyors ütemben fejlődő technika is, – az okos eszközök terjedésével arányosan nőtt a kiskorúak médiafogyasztása, ezzel együtt az „*okoseszköz függőség*” -nek, mint társadalmi jelenségnek a mértéke is. Könnyen belátható, hogy a kiskorúak különböző, adott esetben káros tartalmakkal szembeni kiszolgáltatottsága, – melyek hatással vannak mind a testi-, mind pedig a pszichés-, mentális fejlődésükre, – napjainkra már jelentős méreteket öltött. A világ, mely az internet révén mindinkább kitágulni látszik, valójában az online térre, a közösségi felületek világára szűkül. Az „*információ korában*”, a hagyományosnak mondható tartalmi korlátozáson alapuló szabályozás önmagában már nem elegendő a megfelelő védelem eléréséhez. Mellette egyéb, jogon kívüli megoldásokra is szükség van, úgy, mint a tartalmak műszaki blokkolása, szűrők, címkék alkalmazása. Lessig szavaival élve: megnő a „*Kód*” szabályozó szerepe.⁶

A médiaszabályozás alkotmányos hipotézise értelmében a médiaszabadság gyakorlása egyet jelent a felelősségvállalással, mely nem csupán a közlő általi felelősségvállalást jelenti az egyes közlések, médiatartalmak tekintetében, hanem sokkal szélesebb körű szabályozást tesz indokolttá a felelősség súlyával arányosan, tekintettel a politikai-, kulturális-, társadalmi folyamatokra gyakorolt hatásával, valamint annak véleményformáló és értékrendteremtő szerepével.⁷ A médiaszabályozás célja a véleményszabadsággal ütköző alapjogok, valamint alkotmányos értékek védelme, illetőleg ezen értékek mentén működő médiarendszer kialakítása. Ez utóbbi a véleményszabadság gyakorlásának alapfeltétele, míg előbbi a médiarendszer korlátozását teszi szükségessé, különös tekintettel a kiskorúak

⁵ Kovács Kristóf: *FOMO – Tényleg mindenről lemaradunk?* <https://mindsetpszichologia.hu/fomo-tenyleg-mindenrol-lemaradunk> (2024.04.30.)

⁶ Zódi Zsolt: *Kódokba zárt jog* IMR, 2019/2., 169-186. o. <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/9421388> (2024.04.30.)

⁷ Polyák Gábor: *A médiarendszer kialakítása*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2008. 19.o.

védelmére. Kiszolgáltatottságukat tovább fokozza, hogy jogaikat sem képesek még megfelelően érvényesíteni.⁸

A BeReal app⁹ a FOMO-ra jellemző egzisztenciális szorongást feloldó hatása miatt olyan közkedvelt a fiatalok körében, mivel általa jelenlétük szinte minden időpillanatban biztosított a virtuális térben. Az applikáció igen komoly adatvédelmi aggályokat vet fel a kiskorúak személyes adatainak védelme tekintetében, mert teljes első és hátsó kamerás képeket készít, melyek alkalmazója socialmedia-felületére kerülnek feltöltésre. A kamaszok gyakran csak az első kamera által készített felvételre fókuszálnak, figyelmen kívül hagyva a hátsó kamera által készített fotót. Az egy időben készült első és hátsókamerás kép tulajdonképpen a fiatal teljes környezetének rögzítését jelenti. Noha a regisztráció a BeReal-re csak a 13 éves kort betöltött korosztály számára lehetséges, megkerülése gyakorlatilag gyerekjáték. A BeReal hozzáfér alkalmazója képeihez, a kamerájához, a geolokációs adataihoz, egyes készülékadataihoz éppúgy, mint a kontaktjaihoz. Jogi szempontból kiemelendő, hogy a BeReal cookie tájékoztatója és felhasználási feltételei igen hiányosak a Facebook vagy a TikTok felhasználási - és adatvédelmi szabályzataihoz képest. Rendkívül homályos többek között a tartalom- és fiókeltávolítás, valamint a moderálási szabályok megfogalmazása, hatalmas teret engedve a platformnak arra, hogy akár önkényesen is eltávolíthassa a felhasználók által gyártott tartalmakat.¹⁰ A Poparazzit¹¹ tekintve ugyanazon adatvédelmi aggályok merülnek fel, mint a BeReal esetében. Az app lehetővé teszi ismerőseink számára, hogy valós idejű fotókat, videókat készítsenek rólunk, melyek jóváhagyásunkat követően kerülnek posztolásra. Ez utóbbi esetben súlyos probléma az is, hogy egy előnytelen helyzetben készült kép vagy videó, az adott pillanat felfokozott érzelmi állapotában viccesnek tűnhet ugyan, de a későbbiekben kellemetlen helyzetek előidézője lehet, kínos pillanatokat okozhat, azonban az érintett addigra már nem sokat tehet, a felvételek nyilvánosságra kerültek. A „*be real jelenség*” súlyos problémákat jelent a Cyberbullying jelenség elmélyülése terén is.

Az Alaptörvényünk XVI. cikk (1) bekezdésében deklarálásra kerül, hogy: „*Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz...*” Az edukáció fontossága napjainkban különösen égető kérdéssé vált, mivel ma már nem csak a lineáris médiaszolgáltatók, a nyomtatott sajtótermékek oldalain köszönnek rájuk a káros információk, hanem kitágult virtuális világunk számos felületén, az online térben, a közösségi platformokon is elérik őket a nem kívánt tartalmak.

⁸ Koltay András - Nyakas Levente: *Magyar és európai médijog*. Budapest, Complex Kiadó, 2012. 269.o.

⁹ *Mi is az a BeReal?* <https://onlineplatformok.hu/cikk/mi-is-az-a-bereal> (2024.04.30.)

¹⁰ U.o. 7

¹¹ *Közösségi Média Mindenkinék* <https://www.kozossegi-media.com/>, illetve <https://kozossegi-media-mindenkinék.blog.hu/2021/07/10/ismerd-meg-a-legujabb-kozossegi-feluleteket-poparazzi-signal-p-aler> (2024.04.30.)

II. A gyermekek jogainak védelme a hazai és nemzetközi médiajogban

A gyermekek és fiatalkorúak védelme a véleménynyilvánítás szabadságának egyezményes korlátjaként jelenik meg, mind a hazai, mind pedig a nemzetközi jogi szabályozásban. A Gyermek Jogairól szóló, 1989. november 20-án kelt, – az ENSZ kereteiben elfogadott – New York-i Egyezmény (*Convention on the Rights of the Child, CRC*) 17. cikke a gyermekek mindenekfelett álló érdekét biztosítva foglalkozik a tömegtájékoztatói eszközök feladatának fontosságával, valamint a médianak a gyermekek fejlődésében betöltött szerepével, feladataival. Az Egyezményt aláíró részes államokkal szemben elvárásként került megfogalmazásra a gyermekek káros tartalmakkal szembeni védelmének garantálása, valamint a számukra hasznos anyagokhoz és tartalmakhoz való hozzáférés biztosítása, melyek előmozdítják mind a szociális, mind pedig szellemi és erkölcsi jólétüket, illetőleg szolgálják fizikai, szellemi egészségüket. E célok megvalósítása érdekében az Egyezményt aláíró országoknak gondoskodniuk kell a gyermekek számára hasznos tájékoztató anyagok terjesztéséről, valamint a nemzetközi együttműködés keretében biztosítaniuk kell a különböző hazai- és nemzetközi kulturális forrásokból származó oktató és tájékoztató anyagok előállítását, terjesztését, irányelvek kidolgozását.¹² A részes államoknak a tömegtájékoztatóval kapcsolatos feladataik teljesítése során szem előtt kell tartaniuk továbbá,¹³ hogy a médianak a gyermekek oktatásának eszközévé kell válnia. A 17. cikk értelmében a gyermeknek joga van a megfelelő tájékoztatáshoz, mely jog magában foglal mindenfajta tájékoztatás keresését, információ megszerzését és közlését egészségének és jólétének előmozdítása érdekében, akár szóban, írásban vagy nyomtatásban, ideértve a különféle művészeteket is, határokrá- és az alkalmazott eszközökre tekintet nélkül.¹⁴ A szülői felelősség kérdése, a médiatudatos nevelés fontossága is megjelenik az Egyezmény szövegében, miszerint a szülők közös felelősséggel tartoznak gyermekeik neveléséért, megfelelő fejlődésük biztosításáért, mely gyakorlásának biztosítása érdekében a részes államok is a szülőket támogató hozzáállást tanúsítanak.¹⁵ Ezen gondolatok értelmében a gyermek(ek) törvényes képviselőjének minden körülmények között figyelemmel kell lennie a kiskorú véleménynyilvánítási szabadsága mellett az előzőekben bemutatott állami kötelezettségvállalására is, a gyermek(ek) érdekeit védő, legmegfelelőbb támogatás biztosítása érdekében. Mindennek a célja az, hogy a törvényes képviselői felügyelet alatt álló gyermek védve legyen az erőszak, a támadás, a fizikai és lelki durvaság mindennemű formájától a felügyelet ideje alatt,¹⁶ figyelemmel arra, hogy életkorukból adódóan nem rendelkeznek megfelelő ismeretekkel, pszichés és

¹² A Gyermek Jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény (17.) cikk (2024.04.30..)

¹³ U.o. (29.) cikk

¹⁴ U.o. (13.) cikk

¹⁵ U.o. (18.) cikk

¹⁶ U.o. (19.) cikk

értelmi képességgel, hogy képesek legyenek megszűrni az őket érő információkat, biztosítva saját mentális és lelki fejlődésük védelmét. Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága szerint a gyermeki alapjogok tekintetében a jogszabályoknak kimondottan rögzíteniük kell a gyermekek véleménynyilvánítási szabadságát, továbbá törvénybe kell foglalni az arra vonatkozó mindennemű korlátozást.¹⁷

1. Európai Unió audiovizuális politikája

A kiskorúak védelme kiemelt helyen szerepel az Európai Unió (EU) audiovizuális politikájában is, ahogyan azt az elmúlt évtizedekben megalkotásra kerülő – a médiaszolgáltatások különböző területeit érintő, – dokumentumok is mutatják. Az Európai Bizottság (EB) 1996-ban kiadott Zöld Könyve (*Könyv*) – A kiskorúak és az emberi méltóság védelméről az audiovizuális és információs szolgáltatásokban címmel, – elsőként foglalkozott a kiskorúak káros tartalmakkal szembeni védelmének kérdésével, nyomatékosan leszögezve, hogy a gyermekek, valamint az emberi méltóság védelme a véleménynyilvánítás szabadságának mindenkor alapjogi korlátját képezi, melynek érvényesítéséhez közös európai fellépés szükséges. Részletesen foglalkozott továbbá az emberi méltóságot sértő tartalmak terjesztésének megakadályozásával, valamint azokkal a legálisan hozzáférhető audiovizuális tartalmakkal, melyek ártalmasak a kiskorúakra nézve, függetlenül a terjesztés-, illetőleg a hozzáférés módjától. E dokumentumban kerültek először megkülönböztetésre a korlátozni kívánt internetes tartalmak körében az illegális és azon legális tartalmak, amelyek károsak a kiskorúak fejlődésére nézve.¹⁸ A Könyv kiadását követően a Bizottság elkészített egy munkadokumentumot, melyet 1997 nyarán terjesztett a Tanács elé¹⁹ felhívva a figyelmet az interneten elérhető jogellenes és ártalmas tartalmakra, kiemelve, hogy a tagállamoknak egyensúlyt kell teremteniük a gyermekek és más közösségi csoportok – ideértve az etnikai, vallási és felekezeti kisebbségeket is, – védelme és a véleménynyilvánítás alkotmányos szabadsága között.²⁰

Az 1998. szeptember 24-i 98/560/EK tanácsi ajánlás volt az első közösségi szintű jogi szabályozási eszköz, amely kiterjedt az audiovizuális és információs szolgáltatások tartalmával kapcsolatban valamennyi platformra, elektronikus médiumra és amely preambulumban külön szolt a kiskorúak, valamint az emberi méltóság védelmének kérdéseiről a nyilvánosság számára bármilyen hordozó eszközön közvetített audiovizuális és információs szolgáltatásokkal összefüggésben.

¹⁷ Kóczyán Sándor: *Gyermekvédelem a médiajogban*. Budapest, Magyar Elektronikus Könyvtár /Médiatudományi Könyvtár, 2014. 5. o.

¹⁶ *Green Paper on the Protection of Minors and Human Dignity in Audiovisual and Information Services*. COM(96) 483 final, Brussels, 16.10.1996.

¹⁸ *Green Paper on the Protection of Minors and Human Dignity in Audiovisual and Information Services*. COM(96) 483 final, Brussels, 16.10.1996.

¹⁹ *Protection of Minors and Human Dignity in Audiovisual and Information Services. Consultations on the Green Paper, Commission Working Document*. SEC(97) 1203, Brussels, 13.06.1997., 2.1.3.The protection of minors, 5–6.

²⁰ Kóczyán 2014., i.m. 121. o.

Célja a kiskorúak és az emberi méltóság védelmére vonatkozó nemzeti szabályozások összehangolásának elősegítése illetőleg hatékonyabbá tétele volt.²¹ Az Európai Parlament (EP) és a Tanács 2006. december 20-án fogadta el a kiskorúak és az emberi méltóság védelméről és a válaszadás jogáról szóló 2006/952/EK ajánlást, mely már az audiovizuális tartalomra helyezte a hangsúlyt, kiemelve, hogy az információs és kommunikációs technológiák folyamatos fejlődése mellett is garantálni kell az információs szolgáltatások szabad közvetítését, valamint azok szabad rendelkezésre bocsátását, biztosítva, hogy tartalmuk jogszerű legyen, tiszteletben tartsa az emberi méltóság elvét és ne gyakoroljon káros hatást a kiskorúak testi-, lelki-, mentális-, illetve erkölcsi fejlődésére. Kiemelte továbbá az audiovizuális tartalom minősítésével vagy besorolásával foglalkozó ön- és társszabályozó szervek közötti együttműködés fontosságát. Mindezt azzal a céllal, hogy széles körben lehetőséget teremtsenek minden felhasználó, különösen a gyermekekkel szoros, napi szintű kapcsolatban álló személyek – ideértve a szülőket, tanárokat, nevelőket, illetve más szociális munkát végző szakembereket, – számára a tiltott audiovizuális és internetes tartalmak jelentésére, továbbá ezen szolgáltatások tartalmának értékelésére, beleértve azokat a legális tartalmakat is, amelyek valamilyen oknál fogva mégis káros hatással lehetnek a kiskorúak egészséges fejlődésére. Ösztönzi továbbá:

- ✓ a kiskorúakra kifejezetten káros, jogellenes internetes tevékenységekkel szembeni küzdelmet szolgáló, az internet biztonságosabbá tételét célzó intézkedéseket;
- ✓ az internetes szolgáltatókra vonatkozó minőségi jelzés (*quality label*) elfogadását annak érdekében, hogy minden felhasználó egyszerűen és gyorsan megbizonyosodhasson afelől, hogy a szolgáltató magára nézve kötelezőnek ismer el legalább egy magatartási kódexet;
- ✓ megfelelő eszközök létrehozását az interneten folytatott jogellenes és/vagy gyanús tevékenységek bejelentésére szolgáló, hatékony és felhasználóbarát szűrési rendszer biztosítását valamely internetszolgáltatótól történő előfizetéskor;
- ✓ illetőleg olyan szolgáltatásokhoz való hozzáférés nyújtását melyek kifejezetten gyermekeknek szánt szűrési rendszerrel vannak felszerelve;
- ✓ továbbá a honlapok besorolásának és tartalmuk minősítésének elősegítését;
- ✓ és az interneten terjesztett anyagok tartalomminősítő rendszer által történő használatának fokozását.²²

²¹ *A kiskorúak és az emberi méltóság összehasonlítható és hatékony védelmének megvalósítását célzó nemzeti keretek ösztönzése által az európai audiovizuális és információs szolgáltatási ipar versenyképességének javításáról szóló 1998. szeptember 24-i 98/560/EK tanácsi ajánlás*

²² *Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása (2006. december 20.) a kiskorúak és az emberi méltóság védelméről és a válaszadás jogáról az európai audiovizuális és online információs szolgáltatási ipar versenyképességével összefüggésben (2006/952/EK).*

Az EP és a Tanácsa által 2007 végén került elfogadásra, az Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló 2010/13/EU irányelv, melyet 2010. tavaszán foglaltak egységes szerkezetbe, jelentősen megújítva a kiskorúak védelmére vonatkozó szabályozást. Az irányelv felöleli ugyanis az audiovizuális médiaszolgáltatások szabályozásának teljes körét, megfelelő védelmet nyújtva a kiskorúak fejlődésére káros hatással bíró tartalmakkal szemben a médiaszolgáltatók szabadságának biztosítása mellett. Az irányelv preambuluma szerint olyan szabályokra van szükség, amelyek valamennyi audiovizuális médiaszolgáltatásban – ideértve az audiovizuális kereskedelmi közleményt is (*reklám*), – védik a kiskorúak fizikai-, szellemi- és erkölcsi fejlődését, illetőleg az emberi méltóságot. Az EU tagállamai kötelesek intézkedéseket tenni annak érdekében, hogy a kiskorúak fizikai-, értelmi- vagy erkölcsi fejlődését súlyosan károsító tartalmak kizárólag olyan módon legyenek elérhetőek, hogy azok az érintett korosztály által rendes körülmények között ne legyenek hozzáférhetőek. Ennek eszközeül a megfelelő műsorsugárzási idő kiválasztását, korellenőrzési eszközök és egyéb olyan technikai intézkedések alkalmazását jelöli meg, amelyek arányosak az általuk hordozott, esetlegesen okozott kárral. A legkárosabb tartalmak – úgy, mint az indokolatlan erőszak és a pornográfia, – valamint a kiskorúak számára történő hozzáférhetővé tétele az audiovizuális médiaszolgáltatások és a platformok tekintetében is – a legszigorúbb intézkedések hatálya alá esnek.

46

A szabályozás tiltja továbbá a gyermekműsorokban történő termékmegjelenítést, különösen a magas zsír-, só- és cukortartalmú ételekre, illetve italokra vonatkozó hirdetéseket, továbbá előírja a tagállamok számára az ön- és társszabályozás ösztönzését a kódexekben. Abban az esetben, amikor a műsorsugárzására kódolatlan formában kerül sor a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy ezek előtt akusztikus figyelmeztetés szerepeljen vagy azonosításuk a műsor teljes időtartama alatt egy vizuális jelkép jelenlétével legyen biztosított. Az irányelv tehát továbbra is fenntartja azt a korlátozást, hogy a kiskorúakra nézve súlyosan káros médiatartalmak egyáltalán nem sugározhatóak, nem jelenhetnek meg a televíziós médiaszolgáltatásokban, míg a valószínűleg káros médiatartalmak tekintetében megfelelő védelmi eszközök alkalmazásával kell hatékonyan korlátozni a hozzáférést. Az irányelv azonban arra nem szolgál útmutatásul, hogy pontosan mi is számít a kiskorúak tekintetében „súlyosan káros” - illetőleg „valószínűleg káros tartalomnak”, mi az „indokolatlanul erőszakos”, illetve „pornográf” tartalom. Ily módon ez utóbbiak szabályozása továbbra is tagállami kompetencia marad mind meghatározásuk, mind pedig értelmezésük tekintetében, melyre vitathatatlanul hatással van – kisebb-nagyobb eltéréseket generálva a szabályozásban, – az egyes országok eltérő értékrendje, -kulturális és -erkölcsi felfogása. Mindenesetre teljes bizonyossággal kimondható, hogy minden olyan illegális tartalom súlyosan káros

továbbá tartalmánál fogva pornográfának tekintendő, amely erőszakot tartalmaz vagy gyermek pornográfia.²³

2. Magyarország médiapolitikája a gyermekvédelem tekintetében

A kiskorúak védelmére való hivatkozást a magyar jogrendszer is magától értetődőnek fogadja el. Az Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdésében a gyermekek alapvető jogaként kerül deklarálásra a testi-, szellemi- és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelem és gondoskodás, melyet az államnak kötelessége biztosítani.²⁴ A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvényben (*Gyvt.*), Magyarország a fenti rendelkezéseken túl biztosítja továbbá a gyermekek fejlődésére ártalmas környezeti- és társadalmi hatások elleni védelemhez való jogot, ezen belül a kiskorúak információk ártalommal szembeni védelemhez fűződő jogának érvényesülését, melybe beletartozik a digitális média, így az internettel együtt járó káros hatásoktól való védelem is. E törvényi szabályozás hivatott garantálni azt, hogy a média a káros tartalomtól való megóvás garanciájával biztosítja a gyermekek fejlettségének, életkori sajátosságainak megfelelő, az ismeretei bővítését segítő, a magyar nyelv- és kultúra értékeit őrző műsorokhoz való hozzáférést, egyúttal védelmet biztosít számukra az olyan káros hatásokkal szemben, mint a gyűlöletkeltés, az erőszak és a pornográfia.²⁵ A médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (*Mttv.*), mely az Alaptörvény és az alkotmányos elvek, valamint a nemzetközi jogi- és uniós normák tiszteletben tartásával került megalkotásra, különös gondot fordít a 18 éven aluliak védelmére. Rendelkezései követik az uniós jogharmonizáció eredményeképpen elfogadásra kerülő, a rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2002. évi XX. törvénnyel elfogadásra került szabályozási koncepciót, amely értelmében a médiaszolgáltatóknak az általuk közzétett műsorszámokat azok közzététele előtt tartalmuknak megfelelően korhatári kategóriába kell sorolni, eleget téve az ezzel járó járulékos kötelezettségeknek is, úgy, mint a piktogram feltüntetése és a műsor adekvát időszámban történő sugárzásának betartása.²⁶ A jogszabályban foglaltak értelmében azon műsorszámok, melyek alkalmasak a kiskorúak fizikai-, szellemi- vagy erkölcsi- fejlődésének kedvezőtlen befolyásolására, – mivel meghatározó elemük az erőszak, illetőleg a születési nemnek megfelelő önzonosságtól való eltérésnek, a nem megváltoztatásának, valamint a

²³ Az Európai Parlament és a Tanács 2010/13/EU irányelve (2010. március 10.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról (*Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv*)

²⁴ Alaptörvény XVI.cikk (1) bekezdés

²⁵ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 6.§ (6) bekezdés

²⁶ Koltay András – Lapsánszky András: *Médiajogi kommentárok (Nagykommentár a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvényhez)*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 2. o.

homoszexualitásnak a népszerűsítése, megjelenítése, illetve a szexualitás közvetlen, természetes vagy öncélú ábrázolása, – az V. kategóriába kell sorolni és a műsorszám megjelenítése 18 éven aluliak számára nem ajánlott. A kiskorúak fizikai-, szellemi- vagy erkölcsi fejlődését súlyosan károsító tartalmat úgy, mint pornográfiát vagy szélsőséges, illetve indokolatlan erőszakot hordozó műsor a VI. kategóriába sorolandó. A 16 éven aluliak fizikai, szellemi vagy erkölcsi fejlődésének kedvezőtlen befolyásolására alkalmas tartalmak, amelyek erőszakra, illetve szexualitásra utalnak vagy témájuknak meghatározó eleme az erőszakos módon megoldott konfliktus, a IV. kategóriába sorolandók (16 éven aluliak számára nem ajánlott). 12 éven aluliaknak nem ajánlott minősítést kap és a III. kategóriába kerül besorolásra minden olyan műsorszám, mely félelmet kelthet ebben a korcsoportban vagy, amelyet életkoránál fogva nem érthet meg vagy félreérthet. II. kategóriájú, vagyis 6 éven aluliak számára nem ajánlott mindazon tartalom, amely félelmet kelthet ebben a korosztályban, illetve itt is elhatárolási kérdés, hogy az adott tartalmat koránál fogva képes-e megérteni, vagy félreérteni. A szabályozás értelmében azt az adást, amely korhatárra tekintet nélkül megtekinthető vagy meghallgatható, az I. kategóriába kell sorolni. A műsorok besorolását minden esetben a műsorszolgáltatók végzik. A műsorszám csak besorolási kategóriájának megfelelően tehető közzé az audiovizuális médiaszolgáltatásban. Az egyes műsorszámok közzétételekor a minősítésének megfelelő jelzést piktogram formájában a képernyő valamelyik sarkában is meg kell jeleníteni úgy, hogy az a műsorszám teljes időtartama alatt jól látható legyen. A piktogramnak tartalmaznia kell a korhatár-kategória által érintett korosztály számmal történő megjelölését, azonban a műsorszám minősítésének megfelelő jelzés megjelenítése mellőzhető abban az esetben, ha II-III. kategóriába sorolt műsor közzétételére 21:00 óra és hajnali 5:00 óra; a IV. kategóriába sorolt műsor megjelenítésére 22:00 óra és hajnali 5:00 óra között, vagy V. kategóriába sorolt adás sugárzására 23:00 óra és hajnali 5:00 óra között kerül sor. Ebben az esetben a minősítésre vonatkozó jelzést a műsorszám kezdetekor és reklámokkal történő megszakítását követően, annak folytatásakor szükséges csak megjeleníteni. A médiatörvény az akusztikus figyelmeztetés és a piktogram együttes alkalmazásával összekapcsoltan alkalmazza az irányelvben vagylagosan rögzített feltételeket, valamint ezen túlmenően az egyes kategóriáknál közzétételi időszávot is meghatároz.²⁷

A bírói gyakorlat a jelenkor kulturális-, társadalmi- és médiakörnyezetébe ágyazottan, a médiafogyasztási szokások változásainak figyelembevételével vizsgálja a médiatartalmak kiskorúakra gyakorolt hatásait. A bírósági határozatok (BH) arról tanúskodnak, hogy az ügyek egyedi megítélése mellett fontos a vizsgált korosztály változásának folyamatos szem előtt tartása, annak mérlegelése, hogy napjainkra a média által közvetített tartalmak mára már a gyermekek mindennapjainak részévé tették az erőszakot és a szexualitást. Ugyanakkor az sem hagyható figyelmen kívül,

²⁷ 2010. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról, 9-11.§

hogy manapság gyermekeink informatikai ismeretei messze meghaladják a felmenő generációk tudását, továbbá tökéletesen tisztában vannak azzal, hogy miként jussanak az őket érdeklő információk birtokába. Mindemellett a műsorszámok klasszifikációja (életkor szerinti besorolása a tartalom alapján) kapcsán fontos kiemelni, hogy az egyes tartalmak minősítése során a kiskorúak életkori sajátosságait kell szem előtt tartani, nem pedig az átlag nézőét, tekintettel arra, hogy a műsorokban látott-, hallott tartalmak feldolgozásához egyértelműbb, részletesebb magyarázatra van szükségük, mint amivel maga az adott műsorszám szolgálhat, mivel – életkori sajátosságukból és tapasztalatlanságukból adódóan, – nem képesek minden esetben megfelelően összetett módon értelmezni annak tartalmát.

Annak érdekében, hogy a médiaszolgáltatók mentesüljenek a klasszifikációs kötelezettség jelentette felelősség terhe alól, az Mttv. lehetővé teszi számukra, hogy a Médiatanácsnál lefolytatott hatósági eljárás keretében kérelmezzék a műsorszám korhatár-kategóriájának hatóság általi megállapítását, amely során a Médiatanács a benyújtott kérelem tekintetében 15 (tizenöt) napos „szűke határidő” keretében határozat formájában hatósági döntést hoz. A döntéssel szemben a műsorszolgáltató, amennyiben vitatja annak megfelelőségét, közigazgatási úton pert indíthat, az Mttv. 163-165. szakaszában foglaltak értelmében.

III. Alapjogi dilemma: szólásszabadság kontra gyermekek védelme a virtuális térben

49

1. Cyberbullying és szólásszabadság

A kortársbántalmazás napjainkra új színtérre, a virtuális térre tevődött át. A cyberbullying jellemzően agresszív, szándékos magatartás formájában, határok és időbeli korlátok nélkül valósul meg. Jellemzően egy fiatal vagy fiatalok egy csoportja követi el kortársakkal szemben. E bántalmazási forma sajátos hatalmi egyensúlyt von maga után és igen nagy valószínűséggel ismétlődik meg a jövőben. Elkövetési módját tekintve rendkívül változatos – fizikai bántalmazás helyett pszichés nyomásgyakorlás, verbális bántalmazás, személyes adatokkal, képmással való visszaélés, intim-, szexualitásra vonatkozó tartalmak illetéktelenekkel történő megosztása stb., – ahogyan maga az okozott „káros”, a bántalmazott személyiségében bekövetkező pszichés változás is különböző képet mutat.²⁸ Jellemzően a megfélemlített fiatal testi-, lelki sérelmet szenved el; előfordul magántulajdonban való károkozás; társadalmi- vagy a tanulás területén megmutatkozó hátrány megjelenése. Bármely formájáról is legyen szó, nem csupán az elkövetőre és a bántalmazóra korlátozódik, hanem minden esetben csoportfolyamattá fejlődik, ahol a csoport hatalmazza fel a bántalmazót, hogy azt tegye áldozatával, amit szeretne, vagyis maga a csoport az, amely legitimálja a folyamatot. A cyberbullying során

²⁸ D. Horváth Vanessza: Cyberbullying a jogterületek metszéspontjában. *Infokommunikáció és Jog* 22(1), 46. o.

sérülhetnek az áldozat személyiségi jogai, a képmáshoz-, jóhírnévhez-, személyes adatok védelméhez való joga. Ezért is különösen aggasztó a „*be real-*” és „*poparazzi jelenség*”.

2. Adatvédelmi kérdések kiskorúak tekintetében

Egy az EB által végzett 2010-es felmérés – mely atekintetben vizsgálta az internetes platformokat, hogy milyen módon és mértékben biztosított a gyermekek személyes adatainak védelme az online térben az adott felület használatakor, – rávilágított arra, hogy a platformok csupán csekély százaléka tesz erőfeszítéseket annak érdekében, hogy az oda látogató azt használó kiskorúak adatai ne kerülhessenek illetéktelenek kezébe. A felmérésben részt vevő online felületek mindösszesen 40%-a biztosította felhasználói számára, hogy a gyermekek személyes adatai csak ismerőseik számára váljanak láthatóvá és csupán 50%-uk garantálta, hogy adataik nem válnak kiszolgáltatottá a különböző keresőprogramoknak. Egy az UNICEF által 2019. októberében végzett vizsgálat szerint a kiskorúak mintegy 90%-a használja az internetet legalább heti egy alkalommal.²⁹ További kutatások rávilágítanak arra, hogy a tinédzserek átlagosan napi kilenc órát töltenek a világhálón, és az ötévesnél fiatalabb gyerekek ébren töltött idejük 25%-ban használnak különféle okoseszközöket. E számadatok azért is különösen aggasztóak, mert az elmúlt évtizedekben jelentős méreteket öltött a személyes adatokkal való visszaélés problémája, nőtt az adatkezelések átláthatatlansága, ami együtt járt az egyén személyes adatai feletti kontroll elvesztésével, kiszolgáltatottságának fokozódásával, mely a kiskorúak adatai tekintetében sokkal égetőbb problémaként jelenik meg. A helyzet súlyosságának fokozódására tekintettel, 2018. májusában az Európai Unió 28 tagállamában életbelépő 2016/679 számú általános adatvédelmi rendelet (GDPR) egyik legfőbb célkitűzése éppen a gyermekek adatainak védelmén keresztül megvalósuló védelme, mely tulajdonképpen nem más, mint személyiségük online kiterjedése.

A GDPR (58) bekezdésében rögzített átláthatóság elve – figyelemmel a gyermekek különös védelmére, – megköveteli, hogy „*a kifejezetten gyermekekre vonatkozó adatkezelés vonatkozásában minden információt és kommunikációt olyan világos és közérthető nyelven kell megfogalmazni, amelyet a gyermek könnyen megért.*”³⁰

A GDPR 8. cikk (1) bekezdése szabályozza a gyermekek által – az információs társadalommal összefüggő szolgáltatás vonatkozásában, – adott hozzájárulást, mely kimondja, hogy „*a közvetlenül gyermekeknek kínált, információs társadalommal összefüggő szolgáltatások vonatkozásában végzett személyes adatok kezelése akkor jogszerű, ha a gyermek a 16. életévét betöltötte. A 16. életévét be nem töltött gyermek esetén, a gyermekek személyes adatainak kezelése csak akkor és olyan mértékben jogszerű, ha a hozzájárulást a gyermek feletti szülői felügyeletet gyakorló adta meg, illetve engedélyezte.*”

²⁹ Az UNICEF Innocenti teljes kutatási és jelentési katalógusa <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/GKO%20LAYOUT%20MAIN%20REPORT.pdf> (2024.04.30.)

³⁰ Az Európai Parlament és Tanács (EU) 2016/679 Rendelete (58) bek.

A fenti szabályt közvetlenül a gyermekeknek kínált, az információs társadalommal összefüggő szolgáltatásokra kell alkalmazni. A (2) bekezdésben foglaltak pedig rögzítik az adatkezelő kötelezettségét, akinek figyelembe véve az elérhető technológiát, – ésszerű erőfeszítéseket kell tennie, hogy ilyen esetekben ellenőrizze, hogy a hozzájárulást valóban a gyermek feletti szülői felügyeleti jog gyakorlója adta meg, illetve engedélyezte. A 29. cikk szerinti munkacsoport 2017-es iránymutatásában kiemeli, hogy a gyermekek számára világos és közérthető nyelvezettel kell megfogalmazni a tájékoztató anyagokat. Kiemeli továbbá, hogy amennyiben valamely információs társadalommal összefüggő szolgáltatás kapcsán egyértelműen rögzítésre kerül, hogy potenciális felhasználói körébe kizárólag 18 éven felüli személyek tartoznak, azaz kizárólag legalább a 18. életévüket betöltött személyeknek nyújtja szolgáltatásait és ezt a marketingtervek vagy honlap tartalma sem veszélyezteti, ebben az esetben nem alkalmazandó a 8. cikk, mivel a szolgáltató által nyújtott szolgáltatás nem minősül „közvetlenül gyermekek részére nyújtott” szolgáltatásnak. Az életkor meghatározását illetően az adatkezelőnek tisztában kell lennie a különböző, egymástól eltérő nemzeti jogszabályokkal, különösen a szolgáltatás célközönségére vonatkozóan. A határon átnyúló szolgáltatások tekintetében az adatkezelő nem hivatkozhat mindig arra, hogy csak a tevékenysége központja szerinti jogszabályoknak felel meg. Adott esetben valamennyi jogszabálynak meg kell felelnie, ahol a szolgáltatást nyújtja annak függvényében, hogy a tagállam miként dönt: az érintett lakóhelyét, vagy az adatkezelő központját használja hivatkozási pontként. Az adatkezelőtől az életkor ellenőrzése tekintetében ésszerű erőfeszítéseket vár el a Rendelet, melynek arányosnak kell lennie az adatkezelési tevékenység jellegével és kockázatával, mindemellett nem vezethet túlzott adatkezeléshez. A szülői felügyelet igazolásakor figyelemmel kell lenni, az adattakarékosság követelményére. Amennyiben a gyermek betölti a Rendeletben meghatározott életkort és nem intézkedik személyes adatainak kezelését illetően, úgy a szülői felügyelet gyakorlója által az adott életkor betöltése előtt adott digitális hozzájárulás vagy engedély érvényes adatkezelési alap marad. A 8. cikk (3) bekezdése alapján a jognyilatkozatok érvényességének megítélése elválik a tagállami kötelmi jog alapján a jognyilatkozatok érvényességére, illetőleg hatályára vonatkozó rendelkezések szerinti megítéléstől, elsősorban a tagállam által a 8. cikk alkalmazásával kapcsolatban meghatározásra került életkor, valamint annak a polgári jogi, a cselekvőképességre vonatkozó szabályaiban rögzített életkorok viszonyának függvényében.³¹

A GDPR értelmében a 16 év alatti gyermekek szüleitől szülői hozzájárulást kell beszerezniük az online szolgáltatóknak, amennyiben személyes adato(k)at gyűjtenek tőlük. Ezt az életkori küszöböt az egyes EGT-tagállamok 13 éves korra

³¹ Jóri András, Soós Andrea Klára, Bártfai Zsolt, Hári Anita: *A GDPR magyarázata*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2018. 142-145. o.

csökkenthetik, mivel a gyermekek nem rendelkeznek az érvényes hozzájárulás megadásához szükséges cselekvőképességgel.³²

IV. Kereskedelmi szólásszabadság gyermeki jogi korlátja a reklámban

A kereskedelmi kommunikációk tervezésének és közzétételének középpontjában igen gyakran szerepelnek gyermekek. Önmagában ugyan nem tekinthetőek tiltottnak a gyermekeket célzó reklámok, ám az előzőekben már részletesen bemutatott életkori sajátosságok okán indokolt a kiskorúak védelmének több oldalról történő biztosítása. A jog igyekszik megteremteni azokat a szabályzókat, melyek biztosítják gyermekeink védelmét egy olyan világban, ahol számos felületen találkozhatnak hirdetésekkel, hiszen ma már nem csak a lineáris médiaszolgáltatók, a nyomtatott sajtótermékek oldalain köszönnek rájuk a kereskedelmi közlemények, hanem kitágult virtuális világunk megannyi felületén. A gyermekek reklámoknak való kitettségre mutatott rá, egy az EB által 2016-ban közzétett tanulmány, melyben megállapítást nyert, hogy az online játékok, mobil applikációk és a közösségi média használata közben, olyan átláthatatlan és kifinomult marketing eszközökkel találkoznak gyermekeink, amelyek kapcsán nem tudatosul bennük, hogy azok a tartalmak valójában reklámok. A problémát mélyíti, hogy sok esetben a gyermekben fogalmi szinten sem alakult még ki a „reklám” fogalma. A beágyazott és keresőmarketinges hirdetések tipikusan olyan kereskedelmi közlemények, amelyek adatvédelmi kérdéseket is feszegetnek. Az EB viselkedésszerű kutatási eredményei világítottak rá arra, hogy ezeknek a nehezen észlelhető online marketing eszközöknek a gyermekek viselkedésére gyakorolt hatása a játék során történő vásárlások számának szignifikáns növekedésében is megmutatkozik. Egy a TÁRKI által végzett kutatás kimutatta, hogy gyermekeink többet költenek a multiplayer alkalmazásban, ha az valamiféle előnnyel kecsegtet számukra (pl. szintet tudnak lépni).

Noha a legtöbb social media felület – a YouTube, Instagram, Facebook, Snapchat, Twitter, Whatsapp, – esetében a regisztráció bizonyos életkor eléréséhez kötött, közismert tény, hogy a kiskorúak is fogyasztják az itt megjelenő tartalmakat saját vagy szüleik eszközén keresztül, hiszen a korlátok könnyen megkerülhetők. Egy a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (NMHH) megbízásából a Psyma Hungary Kft. által 2017-ben készített kutatás szerint, a 11-12 éves gyermekek 71%-a már saját mobillal rendelkezik; ez az az életkor, amikor legelőször regisztrálnak valamilyen közösségi felületen.³³

³² Lothar Determann: *Adatvédelmi jogi útmutatója*. Budapest, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó, 2020. 209. o.

³³ *Médiahasználat-, médiafogyasztás-, médiavértés-kutatás 7-16 éves gyermekekkel és szüleikkel*, https://nmhh.hu/cikk/197725/Mediahasznalat_mediafogyasztas_mediaertesutatas_716_eves_gyermekkel_es_szuleikkel (2024.04.30.)

Magyarországon több jogszabály is biztosítja a gyermekek reklámokkal szembeni védelmét: a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (Mttv.) 24. §-a, vagy a gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló 2008. évi XLVIII. törvényben (Gr.) rögzített tilalmak, továbbá a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény, mely utóbbi speciális kéttípusú védelmet biztosít számukra. Egyrészt kiemelten védi a gyermekeket, mint célcsoportot, másrészt mellékletében – az úgynevezett „*fekete lista*” 28. pontjában, – nevesít egy önmagában jogsértő kereskedelmi gyakorlatot,³⁴ mely szerint minden egyéb feltétel nélkül tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatnak minősül és ennél fogva tilos, a reklámban: „*gyermekkorúak közvetlen felszólítása a reklámozott termék megvételére, illetve igénybevételére vagy arra, hogy győzzék meg szüleiket vagy más felnőttest, hogy vásárolja meg számukra a reklámozott terméket.*”

A Gazdasági Verseny Hivatal (GVH) Versenytanácsa elvi jelentőségű döntéseket hozott a fent nevezett ponthoz kapcsolódóan, melyek értelmében nem csak akkor valósul meg a reklámozott áru esetében a kiskorúak közvetlen felszólítása a termék megvételére, illetőleg igénybevételére, ha az a „*vásárolj meg ezt az árut*” vagy más, hasonló kifejezést tartalmaz, hanem relevánsnak tekintendő minden olyan tartalom, amely arra hívja fel a kiskorúak figyelmét, arra motiválja őket, hogy bármi áron megszerezzék a bemutatott terméket.³⁵ Annak megítéléséhez, hogy egy kereskedelmi kommunikáció címzettje valóban gyermekkorú-e, figyelembe kell venni a termék felhasználásának céljait, valamint az alkalmazott reklámeszközök tartalmi és formai elemeit, úgy mint annak stílusát, képi világát, megszövegezését, hangnemet esetleg tegeződő jellegéből adódó közvetlenségét, valamint a reklámozás csatornáit is.³⁶

A kiskamaszokban jelentkező – a kortársaknak való, – megfelelési vágy miatt legfőképpen ezt a korosztályt érintik érzékenyen az olyan kereskedelmi közlemények, amelyek azt sugallják, hogy a reklámozott termék nélkül hátrányba kerülnek a kortársakkal szemben. Ezekben az esetekben az üzenet a „*vedd meg*” felszólítás hatásával azonos. A fiatalabb korosztály esetében pedig ösztönösen működik egyfajta gyűjtőszendevély, birtoklási vágy, ami különösen kiszolgáltatottá teszi őket azokkal a hirdetésekkel szemben, amelyek valamilyen termék megvásárlásával és így a hozzá tartozó ajándék megszerzésével lehetőséget

³⁴ GVH: *Gyermekeknek szóló reklámok*
http://www.gvh.hu/pfile/file?path=/szakmai_felhasznaloknak/tajekoztatok/szakmai_felhasznalokna_k_tajekoztatok_gyerekeknek-szolo-reklamok_2020_20_21&%20inline=true (2024.04.30.)

³⁵ GVH elvi jelentőségű döntései az Fttv. 28. pontjához: M28.2 (123/2009.VJ.-M-Ágnes Játéknagykereskedő és Készítő Bt. -fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat; 124/2009.VJ.-Egmont-Hungary Könyv-és Lapkiadó Kft. - fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat)

³⁶ 338/2019. VJ.-Bayer Hungaria Kft.-fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat; https://www.gvh.hu/dontesek/versenyhivatali_dontesek_/dontesek_2019/vj-8201953 2024.03.07. (2024.04.30.)

teremtenek számukra egy kollekció teljessé tételére. Erre irányulnak többek között a „gyűjtsd össze mind”, „szerezd meg mind” kijelentések. Ezen kívül vannak olyan szófordulatok, mint pl. „keresd most”, „limitált”, „keresd akciósan”. E kifejezések sürgetik a vásárlói döntést, nyomást helyezve a fogyasztóra, kórosan befolyásolva a döntéshozatalát, eltérítve az ésszerű fogyasztói döntéstől. A termék elérhetőségének időbeli korlátozottságára való utalással azonnali megszerzésre ösztönzik a gyermeket, különösen szuggesztíven hatva rá. Közvetlen felhívásnak tekinthetők azok az üzenetek is, melyek nem közvetlenül a gyermeket, hanem annak szülőjét vagy más felnőttest bírják rá a termék megvásárlására. Ez az úgynevezett „nyagatási tényező”.

E jogszabályi tényállás megvalósulásának nem feltétele a szerződéses jogviszony létrejötte, mint ahogy az is irreleváns, hogy a felszólítás eredményeként ki vásárolja meg a reklámozott árut vagy regisztrál a nyereményjátékban.³⁷

V. Összegzés

Az információs forradalmak a beszéd megjelenésétől, az írás kialakulásától kezdve jelentős technikai változásokat hoztak a kommunikációs eszközökben³⁸ – átformálva az emberi kommunikációt, a társadalmi érintkezés formáit éppúgy, mint annak színtereit. A médiaszabályozás célja, hogy a megváltozott technikai környezetben is folyamatosan biztosított legyen az emberi alkotmányos értékek védelme, hiszen: „a szabad véleménynyilvánítás, az emberi méltóság, a szerzői- és szomszédos jogi jogosultak méltányos érdekeinek és a kiskorúaknak a védelme ma is ugyanolyan érvényt kíván, mint húsz-harminc évvel ezelőtt.”

Az Alaptörvény XV. cikk (5) bekezdésében rögzítetteknek megfelelően, miszerint – „Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.” – a médiaszabályozás jogi normái elengedhetetlenül szükséges keretet kell, hogy teremtsenek a kiskorúak védelmét biztosító intézkedések megtételéhez. E jogi szabályozók célja a fiatalok távoltartása azokról a médiatartalmaktól, amelyek káros hatását nem képesek felismerni, vagy megfelelően értelmezni.

A médiapiac fejlődése és átalakulása következtében egyre érzékelhetőbbé vált, hogy ez a védelem már nem biztosítható a kizárólag direkt tartalmi beavatkozásokon alapuló szabályozással. Szükségessé vált olyan alternatív szabályozási rendszerek bevezetése, melyek működtetői maguk a médiaszolgáltatók lettek. Mindemellett kiemelten nagy hangsúly került a tudatos médiafogyasztási szokások kialakítását célzó edukációra. A médiatudatosság növelésének elsődleges célja, hogy a kiskorúak és törvényes képviselőik birtokába kerüljenek mindazon ismereteknek, melyek révén a gyermekek képessé válnak önmaguk védelmére a káros médiatartalmak hatásaival

³⁷ i.m. GVH: Gyermekeknek szóló reklámok

³⁸ A kommunikációs forradalmak. https://forgos.uni-eszterhazy.hu/wp-content/tananyagok/tamop/mediumismeret_II/27_02/33_a_kommunikcis_forradalmak.html (2024.04.30.)

szemben. Az audiovizuális- és média politika a gyermekek jogainak védelme érdekében a jogi szabályozás mellett, – nem azt megkerülve, – éppen e médiatudatosság növelésének, valamint a médiaműveltség, illetőleg az ön- és társszabályozás fejlesztésének fontosságát hangsúlyozza. Ez utóbbi előnye, hogy egy rendkívül rugalmas rendszer, és mivel szabályozási költségeinek jelentős részét maga az iparág viseli, nem ró plusz terhet az adófizetőkre, emellett rendkívül elfogadott, mivel a szabályzókat maguk az érintettek alkotják, vagyis azok, akik e „világ” aktív résztvevői, formálói is egyben. Az önszabályozás azonban a normaalkotás átláthatatlansága miatt nem teljesen működőképes és aggodalomra ad okot, hogy hiányoznak a közigazgatási eljárásban meglévő, a rendszer kiszámíthatóságát és kontrollját biztosító garanciák. Emellett a meghatározó piaci szereplők erőfölénye is visszaélésre adhat okot a normaalkotásban. További hátránya, hogy a rendszer hiányosságából adódóan, alanyai könnyen kivonhatják magukat a normarendszer érvényesülését biztosító kötelezettségek alól.

Noha az érintettek bevonása jól érzékelhető módon növeli a normakövető hajlandóságot, fontos hangsúlyozni, hogy a leoptimalisabb szabályozás az állami- és az önszabályozó elemek együttes alkalmazásával érhető el. Az állami jelenlét ugyanis az alapjogok érvényesülésének garanciáját jelenti, mivel nélkülözhetetlen szankcióalkalmazási eszköztárral rendelkezik a jogszabálykövető magatartás kikényszerítéséhez, megfelelő kontrollt teremtve a médiaszabályozásban,³⁹ melynek szerepe kiemelt a kiskorúak jogainak és érdekeinek védelmét tekintve. Ezt mutatja az is, hogy az Mttv. a médiaszolgáltatások tartalma tekintetében, elsőként alkalmazta a kiskorúak védelmével kapcsolatos rendelkezéseket. A szabályozás értelmében a műsorszolgáltatóknak a műsorok minősítésénél mindig megszorítóan kell eljárniuk, illetőleg a káros hatások megítélésében a gyermeki érdekek elsőlegessége lett a legfőbb prioritás.⁴⁰ Ezt a célt szolgálja a műsorszámok klasszifikálása, mely fontos szabályozási mérföldkő volt a kiskorúak audiovizuális médiaszolgáltatásokkal szembeni védelmének területén. Pázmándi Kinga szavaival élve a klasszifikáció a védelmi rendszer lelke, mely elengedhetetlen feltétele a különféle kommunikációtechnikai eszközöknek és műsorszerkesztési korlátnak, illetőleg nagyban hozzájárul a médiatudatos szülői magatartás kialakításához hiszen: „*közvetíti egyfelől az adott állam társadalmi állásfoglalását az ártalmas médiatartalmakkal kapcsolatosan, másfelől a fogyasztói önvédelem alapja, hogy a felhasználó, a néző az adott minősítés szempontjai szerint „szűrhesse” a hozzá (gyermekéhez) eljutó információkat*”.

A médiaműveltség eredményes fejlesztésének elengedhetetlen feltétele – a gyerekekkel közvetlen napi szintű kapcsolatban lévő szakemberek szerepvállalásának növelésével megvalósított, – a média tudatos használatát elősegítő oktatás, amely révén a gyermekek képessé válnak a média tudatos

³⁹ Hohmann Balázs: *Kommunikáció- és médiapolitika alapjai és rendszere* című előadása a PTE-ÁJK Infokommunikációs szakjogász képzésén (2022.10.22.)

⁴⁰Koltay András – Lapsánszky András, 2014, i.m.

használata mellett annak kritikus értelmezésére, átgondolt írására, értő olvasására egyaránt, – tekintettel arra, hogy ma már az internetes médiatartalmak több, mint 90%-ának a generálói és olvasói is egyben maguk a felhasználók.

Lényeges kérdés a gyermekeink személyes adatainak védelmét szolgáló szabályok megalkotása. E normáknak az EP és Tanács általi ratifikálása (GDPR) különösen jelentős mérföldkő – tekintettel arra, hogy a gyermekek kevésbé vannak tisztában a személyes adataik kezelésével összefüggő kockázatokkal, annak következményeivel, az ahhoz fűződő garanciákkal, illetőleg jogosultságokkal, – amikor azok felhasználása marketingcélok, illetve személyi- vagy felhasználói profilok létrehozásának céljával történik, vagy közvetlenül a részükre nyújtott szolgáltatások igénybevétele során történő gyűjtésre irányul. Hazánkban 2019 óta hatályos törvényi előírás értelmében a médiaszolgáltatók által lineáris mediaszolgáltatás keretében gyűjtött vagy más formában előállított, kiskorúakhoz köthető személyes adatok kereskedelmi céllal – profilalkotás, viselkedésalapú célzott reklámozás, illetőleg üzletszerzés céljából, – sem kezelhetők.⁴¹

A lekérhető mediaszolgáltatások tekintetében is érvényesül az az alapvető jogalkotói cél, hogy a gyermekek ne találkozzanak káros médiatartalmakkal. 2022-ben lépett hatályba az az Mttv. 9. §-ban foglalt szabályozás, miszerint a lekérhető audiovizuális mediaszolgáltatók is kötelesek valamennyi műsorszámukat e jogszabályhelyben meghatározott korhatár-kategóriák valamelyikébe besorolni. Ezen túlmenően a klasszifikációs kötelezettség alá eső műsorszámok korhatár-kategória-megjelölését a műsorkínálatban, illetve a lekérhető audiovizuális mediaszolgáltatás műsorkínálatát tartalmazó felületen is fel kell tüntetnie a szolgáltatónak, a nézők számára jól látható, figyelemfelkeltő módon. Továbbá, a V-VI. kategóriába sorolt műsorszámok esetében az Mttv. az Smtv.-vel összhangban előírja azt is, hogy hatékony műszaki megoldásokkal kell biztosítani a kiskorúak távoltartását a számukra nem megfelelő kategóriabesorolású tartalmaktól.

Zárásként szeretném megjegyezni, hogy a kiskorúak tudatos internethasználata, mely a digitális kultúrához való hozzáférés csatornája, vitathatatlanul egy rendkívül fontos és összetett képesség is egyben, mely elsajátítása révén a felnövekvő generáció képessé válik a digitális világ nyújtotta lehetőségek értékteremtő módon történő biztonságos kiaknázására, javítva az egyéni versenyképességet a napjainkra már jelentős mértékben felgyorsult információs társadalomban.⁴² E tudatosság kialakításában pedig, rendkívül nagy felelőssége van – az állami szerepvállalás, a jogszabályi háttér mellett, – a kiskorúakat körülvevő felnőtt populáció médiatudatos magatartásának, mely tükröt tart e felnövekvő generáció elé.

⁴¹ 2010. évi CLXXXV. törvény a mediaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról, 10.§ (8) bek.

⁴² Magyarország Digitális Gyermekvédelmi Stratégiája <https://digitalisioletprogram.hu/files/b9/55/b955b52770e659680b4e537e84d906b.pdf> (2024.04.30.)